

Tunyogi Csapó Gábor

Egy régi konfirmáció*

(1948)

...Következő nagy bűnömet az iskola keretein kívül követtem el. Közben ugyanis fel kellett készülnöm a konfirmációra, meglehetősen késéssel ugyan, de hát erről nem tehettem. A református egyház élete a háború után csak nagyon lassan és óvatosan indult újra, az én egész évfáratom tehát csaknem kétéves késéssel, a két következő évfáratallal együtt járulhattam a konfirmációhoz, így aztán csaknem annyian vettünk részt az előkészítő oktatásban, mint egy-egy normális – értsd: háború előtti – évben, mert hát sok szülő nem merete már templomba járni gyermekeit, nem is beszélve a konfirmációs előkészítésről. Az oktatást – be kell vallanom – meglehetősen unalmasnak találtam. Szórol szóra be kellett vágnunk az egész Heidelbergi Kátét, ami nem volt kimondottan szórakoztató, de nekem nem jelentett nehézséget; a százötven zsoltárt már különben is régen tudtam, és a Bibliában jobban kiismertem magamat, mint legtöbb társam. Amit ezen túl hallottunk, annak viszont nem sok köze volt a magam külön bejáratú elképzeléseimhez és gondolataimhoz Istenről és a világról... Így aztán elveszett időnek tekinthetem volna azt a heti két órát, amelyet pénteken délután el kellett töltenem a szép, öreg templomban, de nem tekintettem annak, mégpedig egy nagyon is világi okból: időközben feltűnt nekem ugyanis, milyen csinosak lettek a lányok. No persze, azelőtt nem is volt módomban ilyen közelről nézegetni őket. Apám megpróbált ugyan vagy egy évvel korábban rábeszélni arra, hogy menjek tánciskolába, mert hát a tánc hozzátartozik az általános műveltséghez; ő maga sem volt valami nagy táncos, de nem maradt szégyenben, ha arra került a sor... No jó, mindig is szófogadó gyermek voltam, de csak egyetlenegy táncórára mentem el; rettentő unalmasnak és nevetségesnek találtam az egész ugrabugrálást, és hát a lányok akkor

még messze nem voltak olyan csinosak. No igen, az elmúlt év alatt történt valami a lányokkal, valahogy csaknem valamennyien nagyon megcsinosodtak, tiszta öröm volt rájuk nézni, s nem láttam be, miért is tagadnám meg magamtól ezt az örömet, melynek élvezetére szinte ideális keretet nyújtott a templomi ülésrend. A templom főhajója túlságosan nagy lett volna számunkra, így a két kis kereszthajóban kellett üldögeznünk, egyik oldalon a lányok, másikon a fiúk, tehát éppen egymással szemben, ami az oktatás eredményességéhez igazán nem járult hozzá, mert nyilván nem én voltam az egyetlen, aki élvezettel legeltette szemét a szemközi padosorokon, amelyek tarka virágos rétté változtak, amikor elfoglalták helyüket a lányok. Bevonulásuk mindig szívderítő látvány volt: a szőke és a barna legkülönbözőbb árnyalatai, bronzszínű, fekete fejecskék, röpködő, hosszú hajfonatok, kéken, barnán, mélyfeketén ragyogó szemek, közöttük egy macskazöld szempár is, amely nekem különösen tetszett, aztán a telt, piros ajkak, amelyek csaknem mindig mosolyogtak, és megmutatták a csillogóan fehér fogakat, sajnos csak addig, míg meg nem jelent hittanárunk, az öreg Uhu, mert akkor mindenki elkomolyodott, amit én őszintén fájlaltam, mert úgy találtam, hogy a lányoknak mindig mosolyogniuk kellene... Mít is mondott Madách Évája? „E földre csak mosolyom hoz gyönyört, ha napsugár gyanánt száll egy-egy arcra...” No igen, a legszebb nő is akkor igazán szép, ha nevet, vagy legalábbis mosolyog. No persze, a nőktől sem lehet elvárni, hogy mindig mosolyogjanak, ahhoz túlságosan tragikus, vagy mondjuk inkább: túl groteszk az élet, éppen ezért mindent el kell követni azért, hogy mosolyt idézzünk a lányok arcára, mert egy női nevetés megér minden fáradozást...

Természetesen hamarosan megtaláltam a legszebb lányt, vagy mondjuk talán inkább: azt, aki számomra a legörvendetesebb látványt nyújtotta. Mert hát attól tartok, a női szépségnek nincs objektív mértéke. A legtöbb csodáló pillantást egy madonna arcú, aranyhajú, nádszálcarsú, magasra nőtt leányzó aratta, nagy, porcelánkékszemeivel és hosszúkás arcával, amelyet a magam részéről meglehetősen üresnek és kifejezéstelennek találtam. Az én kiválasztottam inkább kicsi volt, kecses, szinte filigrán, mégis sportosan erőteljes alak; kerek, piros arca minden pillanatban más volt, de mindig majd kicsatant a sugárzó életkedvtől, telt, piros ajkai körül még a káté felmondása közben is mosoly bujkált, nagy, sötét szeme általában kissé pajkosan ragyogott, de tudott szent komolysággal is nézni, vagy kérdőn, elmélázva, kutatón, gúnyosan, megvetően, vidáman, szomorúan, dacosan, kihívón, érdeklődően, kérlelően, elutasítón, gögösen, alázatosan, satöbbi, satöbbi, mikor hogy... És minden pillantáshoz más arc tartozott, s engem éppen ez a csodálatos változékonyság igazított meg, szemem – akaratom ellenére is – mindig visszatért a lányhoz, amit ő természetesen hamarosan észre is vett, ő is rám pillantott néha, nem is ellenségesen, de kissé gúnyosan. Pillantásaiban nem volt sem kihívás, sem elutasítás, inkább csak kérdés és kíváncsiság... Egyébként meg sem próbáltam közelebb jutni hozzá, soha egyetlen szót sem váltottam vele, minek is, hiszen nem akartam tőle semmit. Maga a tudat, hogy létezik ilyen lény, akit hetenként két órán keresztül csodálhatok, valahogy szebb tette az egyébként meglehetősen sivár életet.

Szóval nem csináltam problémát az ügyből, annál súlyosabban nehezedett rám a teher, amit az öreg Uhu nyomott a vállamra. A nagytiszteletű úr kitalálta ugyanis, hogy a háború utáni első, „tömeges” konfirmációt

* Részlet a szerző önéletrajzi regényéből.

Lapzárta után kaptuk a hírt, hogy Tunyogi Csapó Gábor augusztus 1-én váratlanul elhunyt. Méltatására visszatérünk.

különleges ünnepélyességgel kell megünnepelni, minek keretében illenék, ha valaki a konfirmándusok közül is tartana egy kis beszédet, nem, nem valami nagy szónoklatot, csak úgy nyolc-tíz percben el kellene mondani, hogy mit is jelent a konfirmáció éppen ma, éppen nekünk... Ezt az utolsó előtti órán előterjesztett indítványt jeges hallgatás fogadta. Az öreg kissé zavartan toporgott, aztán a lányokhoz fordult, mondván, hogy legjobb lenne, ha egy ifjú hölgy beszélné, az mindig hatásosabb, és hát a lányoknak tudvalevőleg jobban felvágják a nyelvét... A lányok egy emberként rázták a fejüket, az elutasítás annyira egyértelmű volt, hogy Uhu elvesztette a bátorságát, s nálunk, a fiúknál keresett menedéket.

Nos, mi nem tudtuk olyan igézően és olyan határozottan rázni a fejünket, mint a lányok, de mindenki egyszerre multhatatlanul szükségesnek érezte, hogy alapos vizsgálatnak vessen alá a cipője orrát. A nagytiszteletű úr érthetetlen szavakat mormolva járkált egy darabig le-föl előttünk, aztán egyszerre megállt.

– Úgy van – mondta nagyon határozottan –, te fogsz beszélni. – S amikor én megkönnyebbülten felsóhajtván felemeltem a fejemet, megdermedtem az ijedségtől, mert a hosszú, csontos mutatóujj csaknem megérintette az orromat.

– Én? – makogtam. – Én? Miért éppen én? Hogyan beszélhetnék én valamennyiünk nevében?

– Hát akkor beszélsz a magad nevében. Azt csak el tudod mondani, mit jelent neked személy szerint a konfirmáció.

Ojé! Ez még rosszabb, gondoltam, hiszen még neki sem mondhatom el, hogy a konfirmáció számomra nem több üres formaságnál azok után, ami már lejátszódott köztem és Isten között... Négyszemközt talán elmondtam volna, de itt, az egész társaság előtt? Nem, ez nyilván lehetetlen, nem azért, mintha szégyenkeztem volna, hanem egyszerűen azért, mert túlságosan sokat kellett volna magyarázkodnom ahhoz, hogy mindenkivel megértessem, miért tekintem magamat már régen konfirmátnak, így aztán bután csak azt tudtam kérdezni:

– No de miért éppen én?

Uhu arca haragosan elsötétedett, aztán összefonta kezeit a háta mögött, ami kedves szokása volt, ha elgondolkodott valamin. Egy darabig újra le-föl sétált, majd megállt előttem, s feltette azt a kérdést, amely voltaképpen egész életemben elkísért:

– No és miért éppen te ne?

Hmmm... Ebben volt valami igazság, valahogy mégis méltánytalannak éreztem a dolgot, s különösen az bosszantott, hogy nem védekezhettem ez ellen a méltánytalanság ellen. Mert hát vannak dolgok, amelyeket csak egy ember végezhet el, s ha ezt senki nem vállalja, az ügy elintézetlen marad, és ha jó ügyről van szó, akkor ezzel nagyobb méltánytalanság történik, mint az, amelyet annak kell elviselnie, aki – ha kellenél is, de – vállalja a feladatot. No jó, gondoltam, hát valóban, miért is éppen én ne? Mogorván biccentettem tehát, és visszazökkentem a székre.

Ezzel a kérdés el volt intézve, legalábbis a többiek számára, nekem viszont elő kellett készülnöm a beszédre, amit meg is tettem a tölem telhető legnagyobb alapossággal, de igazából nem tudtam megtalálni az alkalomhoz méltó hangot. Először is meg kellett állapítanom, hogy az a nyolc-tíz perc átkozottul hosszú tud lenni, ha ki kell tölteni szóval. Teleírtam öt vagy hat füzetoldalt, de amikor hangerősen felolvastam a szöveget, épp hogy négy percre futotta. A nagyobb baj mégis az volt, hogy nem mondhattam ki őszintén a véleményemet, miszerint az egész egyházi konfirmáció fabatkát sem ér, ha nem Isten áll mögötte. Az egyetlen „tömeg-konfirmáció”, amelyet Isten személyesen bonyolított le, nagyon régen volt, több mint ezerkilencszáz éve, amikor is pünkösöd napján a kettős tüzes nyelvek leszálltak az apostolok fejére, akik ettől megteltek a Szent Lélekkel, aminek mibenlétéről voltaképpen senki nem tud semmit. És sajnos nagyon valószínűtlennek kellett tartanom, hogy ez megismétlődjék éppen a mi konfirmációnk keretében. Isten azóta csak egyes személyeket konfirmált, általában minden ünnepélyesség és kettős tüzes nyelvek nélkül. És mi van azzal a szellemmel, aki egy idő óta zörömböl a fejemben, mint valami középkori lovag? Hol marad most, amikor igazán szükségem lenne rá, mert az értelmem egyszerűen nem képes megbirkózni az elvállalt feladattal, érzelmileg egyszerűen csak bosszankodom, s az akaratom – minden jó szándék ellenére – egyszerűen csak nyavalyog.

Mindezek ellenére összebarkácsoltam egy kilenc-tízperces szöveget, amelynek volt keze-lába, megfelelt a klasszikus elokvencia követelményeinek, lehettem volna tehát elégedett is, de hát nem voltam az. Tisztes iskolai fogalmazvány, biztatgattam ma-

gamat, a legszigorúbb magyartanár is megadná rá a jelest, vagy legalábbis a jót... De a fene egye meg! Száraz, mint a fűrészpör, unalmas, semmitmondó, és ami a legrosszabb: érződik rajta a verejték. Apám pontosan ugyanezt mondta, ha talán valamivel kiméletesebben is, amikor megmutattam neki.

– Nagyon jó iskolai dolgozat, de érződik rajta, hogy nem lelkesedsz a feladatért.

Hát igen, ez a baj, de hogyan is lelkesedtem volna, mikor se lélek, se szellem nem segített, csak az értelem dolgozott, ami elég a sakktáblán vagy egy számtanpélda megoldásához, de kétségbeesztően kevés, ha másról, többről van szó, különösen akkor, ha ráadásul még az érzelmek is tiltakoznak. Pontosan éreztem, hogy itt egyedül szellemlovag segíthetne, de a lusta fickó egyszerűen sztrájkolt, bár este, elalvás előtt mintha hallottam volna, hogy le-föl toporog nevetséges emelvényén, és folyton rázza a fejét. Na, ez aztán nagy segítség! Lehetséges, hogy egyszerűen téves apám elképzelése, amelyet én készségesen átvettem, miszerint a szellem az alkotóerő az emberben?

Az öreg Uhu természetesen ugyan csak akarta tudni, mit is fogok mondani. Nem mintha bele akart volna szólni, de ügyelni kellett arra is, hogy ne ütközsem esetleg a „nagy” ünnepi beszéddel, amelyet az esperes úr fog tartani.

– Na látod, milyen jól meg tudtad csinálni – mondta, miután elolvasta szövegemet, de azért láttam, hogy ő sincs elragadtatva. – Felolvasod, vagy szabadon beszélsz?

A kérdést szinte sértésnek vettem: Tíz percig se tudnék beszélni papír nélkül? Ugyan, kérem! Az öreg Mohos jutott eszembe, aki nem tudott sem írni, sem olvasni, mégis képes volt éjszakákon át mesélni... Biztosítottam tehát a nagytiszteletű urat, hogy szabadon fogom előadni a mondkámat, amit ő látható elégedettséggel nyugtázott, csak azt hozta még kiméletesen tudomásomra, hogy több mint kétszáz ember előtt kell majd beszélnem; ez azonban engem igazán nem zavart, mindig is úgy gondoltam, amit az ember egy valakinek el tud mondani, ugyanannyi erővel elmondhatja kétszáz vagy kétezer embernek is, ebben nem láttam lényeges különbséget.

Szóról szóra bemagoltam tehát a szöveget, miközben egyre inkább elment tőle a kedvem, a végén már kimondottan utáltam. S végképp elke-

seredtem, amikor az utolsó oktatási órán meg kellett állapítanom, hogy a társaság túlnyomó része zokon vette tőlem a feladat elvállalását. Nem mintha ez sokat jelentett volna számomra, de azért bosszantott, hiszen igazán nem törtem magamat érte, éppen ellenkezőleg, csak arról volt szó, hogy meg kell tenni valamit, ami senkinek sem tetszett, nekem sem persze... Miért néznek rám úgy, mint bösz árulóra? Nem, ez sehogy sem fért a fejembe.

Így bizonyára érthető, hogy a vasárnap délutáni záróünnepségen meglehetősen nyomott hangulatban léptem az új templom alagsori nagytermének színpadára mint az ünnepi alkalom harmadik és utolsó szónoka, mert előttem már az esperes úr és az öreg Uhu is beszélt, ami kissé megnyugtató volt, mert az, amit mondtak, legalább annyira száraz, színtelen és semmitmondó volt, mint az, amit én készülttem mondani, se sava, se borsa... Közben volt néhány mérsékelt színvonalú zeneszám is, és hát most rajtam volt a sor...

Ott álltam tehát a számomra teljesen szokatlan rivaldafényben, mint már mondtam, meglehetősen nyomott hangulatban, amit az is tetézt még, hogy életemben először viseltem nyakkendőt, s úgy éreztem, hogy

ez az átkozott vacak – amelyet mind mai napig ki nem állhatok – nemcsak a szót fojtja belém, hanem a lélegzetet is. Komoran pillantottam tehát a hatalmas terembe, amelyben egy gombostűt nem lehetett volna leejteni, annyira telve volt, ami meglepett, mert tudtam, hogy több mint háromszáz ülőhellyel rendelkezik, de nemcsak azok voltak mind foglaltak, a háttérben és az oldalfalak mellett is tömött sorok álltak.

Az ilyen rendezvényeken két szám között mindig keletkezik némi nyugtalanság: sokan megváltoztatják testhelyzetüket, talán nem is tudatosan, van, aki az orrát fújja, egyesek köhögnek, mások kicsit sugdolóznak... Mindez azonban nem érdekelt, mondanom kell annyira érdektelennek tartottam, hogy teljesen közömbös volt számomra, akarja-e hallani valaki. Nyakkendő ide vagy oda, mély lélegzetet vettem tehát, s el akartam kezdeni a beszédet, de legnagyobb meglepetésemre – és rémületemre – felfedeztem, hogy volt szöveg, nincs szöveg... Az egész, nagy kínnal összehordott és bemagolt beszéd úgy eltűnt a fejből, mintha soha nem is létezett volna, egy árva szóra nem tudtam visszaemlékezni! Kétségbeesetten kotorásztam az agyamban, azaz kotorásztam volna, ha lett volna

miben, azt is fel kellett azonban ismernem, hogy az agyam, amelyről eleddig azt hittem, hogy elég biztos helyen ül a koponyámban, ugyancsak kámfort játszott: fejemben csak űrt találtam, és úgy éreztem, hogy áthatolhatatlan egyiptomi sötétségbe pillantok, míg szememet körüljártattam a teremben, jobbról balra, aztán balról jobbra... Apám, aki természetesen ott ült valahol az első sorok egyikében, később megkérdezte, miért néztem olyan fenyegetően a közönségre, amire persze nem tudtam válaszolni, mert dehogyan néztem én, vagy ha néztem is, nem láttam semmit, legfeljebb megpróbáltam látni valamit is ebben az irdatlan sötétségben.

Valószínűleg a teremre zuhanó teljes csönd adta vissza a látásomat. Legnagyobb csodálkozásomra még mindig a színpadon álltam és a terembe bámultam, ahonnan számtalan kis arc nézett felém, érzékelhetően visszafafojtott lélegzettel várakozva, s lassan összeolvadva egyetlen, óriási arcá... No, ez valamivel jobb volt, mint az egyiptomi sötétség, de hát nyilván nem maradt más hátra számomra, mint a szégyenteljes menekülés, már emeltem is a lábamat, hogy megforduljak, és egyetlen szó nélkül kirohanjak a színpadról, ekkor azonban valami irgalmatlanul nagyot döndült

a fejemben. Hohó! Ez öfelsége, a szellemlovag! Egyszerre szinte láttam is, ahogy a színpadon áll, az ő színpadján, jobb kezével a padlatba vágta a pallosát, nyilván az dördült akkorát, balját lassan felemelte, és legnagyobb elképedésemre felcsapta a sisakrostélyát, amely alól vakító fénysugár tört elő, s ebben a pillanatban valaki elkezdett beszélni.

Hmmm... A hang valahogy ismerősnek tűnt, de eltartott egy ideig, míg rájöttem, hogy én magam beszélek, ám fogalmam sem volt arról, hogy mit. Ami persze nem tetszett nekem. Megpróbáltam követni a mondottak tartalmát, de az értelmem még nem tért vissza önkényes szabadságáról, egyszerűen nem értettem semmit, de semmit... Kicsit úgy éreztem magamat, mint az örült légtornász a magasban, fején a híres zsákkal, amely lehetetlenné teszi a látást, vakmerő ívekben hajmeresztő bukfeneket vettem, majd kitárt karokkal röpültem az ég felé... Szellemlovag azonban ekkor lecsapta a sisakellenzőjét, s én visszazuhantam, ott álltam megint a színpadon, felemelt karokkal... A nézőtérrel számtalan arc bámult rám ismét, a legtöbb tátott szájjal, a halálos csöndben a légy döngését is meg lehetett volna hallani, sok női kézben fehér kendők villantak... Ej no, gondoltam, ezekkel ugyan mi történt? Én mindenesetre nagyon örültem annak, hogy az agyam visszatért a helyére, és újra működik, mert azért talán mégiscsak jobb nem kicsúszni az értelem ellenőrzése alól... Nem, ez az előbbi, vak akrobatika, ez a részben mókás, részben ijesztő és mégis mámorító érzés nem tetszik nekem. De most már ugyan mindegy, ideje lelépni, diktálta az értelem, magasra emelt karjaimat leeresztve meghajoltam tehát, sarkon fordultam, és katonás léptekkel a kulisszák mögé masíroztam, ahol valaki teljesen váratlanul a nyakamba borult.

– Édes fiam! Édes fiam! – suttogetta egy megtört hang, s amikor fölpillantottam, majd hanyatt vágódtam, mert nem más, mint az öreg Uhu fogadott ilyen túlradó kedvességgel, aki talán még komikusabban nézett ki, mint máskor, mert túlméretezett szemüvege alól kövér könnyek gördültek alá. – Édes fiam, csak nehogy bajod legyen ebből...

Erre csak a vállamat tudtam megvonni. Már miért lehetne bajom? Később azonban apám is aggodalmaskodott, amikor már útban hazafelé a vállamra tette a kezét.

– Hogy jutott ilyesmi az eszedbe? – kérdezte. – Hiszen egészen mást akartál mondani!

– Magam sem tudom – válaszoltam híven az igazsághoz. – De hát az, amit írtam, sehogy sem tetszett nekem.

– De bizony okosabb lett volna annál maradni – vetette közbe anyám –, de ezt biztosan tudod magad is.

De hát, kérem szépen, nem tudtam. Először azért, mert fogalmam sem volt arról, mit beszéltem, másodszor, mert nem értettem, mit kezdjek ebben az összefüggésben az „okos” és „okosabb” szavakkal.

– Ne érts félre – folytatta apám. – Jó beszéd volt, sőt nagyon jó, ezt senki nem is vitathatja. És ahogy előadtad! Igazán megleptél vele még engem is. Ahogy sötéten, szinte haragosan körbehordoztad a pillantásodat, míg el nem némult minden és mindenki a nézőtérén... Hát ezt egy öreg profi sem csinálhatta volna jobban. – No lám, no lám, gondoltam magamban, íme az óriási különbség a látszat és a valóság között! – S aztán mindjárt az első mondat, miszerint fabatkát sem ér az egész konfirmáció! No, itt azt hiszem, nem én voltam az egyedüli, akinek elállt a lélegzete. – Aha! Szellemlovag nyilván nem tett lakatot a szájára! – És aztán a példázat az eltévedt gyermekről, aki a kétségbeesés legmélyén hirtelen-váratlan megtalálja az apja kezét... Remek, csak azt tudom mondani, remek...

– Jó, jó, ezt nem is vitatom – anyám gondterhelten rázta a fejét. – De mi lesz ebből? Miért kellett belekeverned azt a szegény kislányt is?

Hohó! Elment az esze szellemlovagnak? Micsoda kislányt kevert bele, és mibe? Zavartan hallgattam, csak a fejem zúgott egyre jobban.

– Hát igen, ezt nem kellett volna. De ez vezetett a zárómondatához. Hogy is mondtad?

– Nem tudom... – motyogtam – nem tudom már...

– Ugyan, te ne tudnád, mikor én mint hallgató még tudom: csak az érett meg az áldozatra, aki tudja, hogy az áldozat önmagában hordja értékét.

No-no, morfondíroztam, szellemlovag nem is olyan eredeti, ezt már olvastam vagy hallottam valahol, de hol és mikor? Ez azonban nem is érdekes, fontos az, hogy tudom, melyik kislányról van szó: arról, akit halálos ütés ért annak idején a dóm előtt, akitől beszélni igazán nem volt ajánlatos, a téma tabunak számított az elsikasztott temetés óta, könnyen lehet tehát, hogy szellemlovag valóban pa-

razsat gyűjtött a fejemre, ezen azonban most már nem lehet változtatni.

– A szegény gyermek persze még nem volt, nem lehetett érett, ártatlanul, a véletlennek esett áldozatul – folytatta apám.

– És az én fiam? – vágott közbe hevesen anyám – Ő már érett a tizenhat évével? Miért ő? Miért éppen ő?

– Hát ezt is megmondta... – viszonozta kissé kedvetlenül apám. – Aki igazán konfirmált, fel sem teszi ezt a kérdést, ha felismerte, hogy valamit meg kell tenni. – Nézd, Édesem – apám mélyet sóhajtott –, én is aggódom a fiunkért. De be kell látnunk, hogy kinőtt a szárnyunk alól. Mit tehetünk még? Reszketünk miatta és imádkozhatunk érte, míg ő a saját útját járja. És ha a legnehezebb utat választja is... Mi ebbe nem szólhatunk bele. – Apám megszorította a vállamat. – Szép beszéd volt, Gábor, jó beszéd. De Édesanyádnak igaza van: nem volt okos. Nem, okos nem volt...

– Azt hittem, ami jó, az okos is – vetettem ellen kissé bátortalanul. Apám keserűen felnevetett.

– No igen, így kellene lennie, ebben igazad van. Ami jó, legyen okos, és ami okos, legyen jó, igen... De sajnos nem így van, legalábbis nem az emberek világában. A jó gyakran balgaság, s ami okos, gyakran kimondottan aljas. S az embernek sajnos gyakran kell választania a kettő közül.

– És aki okosan választ, rendszerint könnyebben él – fejezte be anyám, ugyancsak mély keserűséggel a hangjában.

Amiben valószínűleg igaza van, túlnőttem később. A kérdés csak az, miért kell föltétlenül könnyebb életre törekedni. Az emberi élet sehogy sem könnyű, érdemes tehát apróbb-nagyobb könnyebbségekért törni magunkat? Szerintem nem. Az okosok tehát talán nem is olyan okosok. Rendben: bizonyára elkerülhetnek némely kellemetlenséget, de hová és meddig jutnak ezzel? És valóban okos dolog a kozmikus küzdelem földi csatamezőin ide-oda ténferegni a frontok között, mindig csak a saját biztonságunkra ügyelve? Ami különben is csak illúzió, mert ezen a földön nincs biztonság, akármilyen komfortosan bástyázza is körül magát valaki. S végső fokon mit jelentsen az, hogy könnyen, vagy akár csak könnyebben élni? Kellemesebben? Vagy legalább kevésbé kellemetlenül? Ugyan, kérem, mit számít az?